

Το κουτσοβλαχικό ζήτημα
μέσα από δημοσιεύματα της εφημερίδας Μακεδονία
την περίοδο του Μεσοπολέμου (1919-1939)

Χριστίνα Βαμβούρη-Δημάκη

Φιλολόγος, M.A.

christinavamvouri@gmail.com

Abstract

During the Interwar, the Romanian propaganda, developed intense activity while taking advantage of the serious problems of Greece. The interest of the public in the koutsovlachiko affair during the Interwar was keen and people kept up to date about it through the newspapers. The venizelian newspaper of Thessaloniki, Macedonia, has an abundance of news in order to support the policy of prime minister if Greece, Eleftherios Venizelos about this issue. Characteristically: In October 1924, the newspaper accuses the “Internal Macedonian Organization” that was after the building of schools and temples and the total freedom for the “oppressed” Koutsovlachi. In the summer of 1928, it accused Romania of distributing land of Bulgarian people in Dovrutsa to Koutsovlachi. The aim of this survey is to give another perspective of the Koutsovlachi issue, as presented by Macedonia, so as to show how this was influenced by the political aspirations of the countries involved.

Keywords: *Interwar, Koutsovlachiko affair, newspaper Macedonia.*

Ο όρος κουτσοβλαχικό ζήτημα χρησιμοποιήθηκε μετά τη λήξη των βαλκανικών πολέμων 1912-13 και πριν από τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (23 Ιουλίου 1913), στις επιστολές μεταξύ των πρωθυπουργών των βαλκανικών χωρών για τη ρύθμιση της θρησκευτικής και εκπαιδευτικής καταστάσεως των Βλάχων της Βαλκανικής. Είχε προηγηθεί, το Μάρτιο του 1913 η συμφωνία του Ελευθερίου Βενιζέλου με το Ρουμάνο ομόλογό του, Τίτο Μαγιορέσκου, για την αναγνώριση ρουμανικής μειονότητας στο βορειοελλαδικό χώρο και για την ίδρυση ρουμανικών σχολείων και ναών με αντάλλαγμα την υποστήριξη των ελληνικών εθνικών δικαίων από τη Ρουμανία.

Χρονολογικά, όμως, η γένεση του κουτσοβλαχικού προβλήματος τοποθετείται πριν από την ανεξαρτησία της Βλαχίας και Μολδαβίας από την κυριαρχία του Σουλτάνου. Οι πρώτες ζυμώσεις για τη δημιουργία του είχαν ξεκινήσει το 1849, ενώ η επίσημη υποστήριξή του από τη ρουμανική κυβέρνηση πραγματοποιήθηκε τα έτη 1863-64 (Νικολαΐδου, 1984, 331).

Τα αίτια του ζητήματος υπήρξαν ο ρουμανικός μεγαλοϊδεατισμός (Καρολίδου, 1924, 159), και η ανάγκη αποπροσανατολισμού των Βλαχομολδαβών από την απώλεια της Τρανσυλβανίας από την Αυστρο-Ουγγαρία και της Βεσσαραβίας από τη Ρωσία (Λαζάρου, 1986, 9, Λαζάρου, 1985, 50, Χρυσόχου, 1942, 9 και Πεφάνης, 1948, 67). Επειδή κάθε προσπάθεια αντιμετώπισης αυτών των Μεγάλων Δυνάμεων εγγυμονούσε σοβαρούς κινδύνους για τις ηγεμονίες, γι' αυτό οι Ρουμάνοι έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στους Βλάχους της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Μακεδονίας, τους οποίους χαρακτήρισαν σαν ομοεθνείς τους. Μάλιστα ο Βλάχος γράφει σχετικά: «Αι ρουμανικαί κυβερνήσεις, υιοθετήσασαι την πολιτικήν του προσηλυτισμού των Κουτσοβλάχων της Μακεδονίας εις την ρουμανικήν εθνικήν ιδέαν, επεδίωκον μάλλον να δημιουργήσουν ενέχυρον, το οποίον παραχωρούμενον εις την Βουλγαρίαν, εν ευθέτω χρόνω, θα εξησφάλιζεν ευνοϊκωτέραν διαρρύθμισιν των συνόρων των δύο κρατών εν Δοβρουτσά» (Βλάχος, 1935, 35).

Στο διπλωματικό επίπεδο το κουτσοβλαχικό ζήτημα έγινε γνωστό το 1881, όταν η ρουμανική κυβέρνηση προσπάθησε ανεπιτυχώς να μεταιώσει την ένωση της Θεσσαλίας και της Άρτας με την Ελλάδα. Εν

τούτους, παρά τις ενέργειές της για την εξαγορά συνειδήσεων, παρά τις υποσχέσεις, τις απειλές, τις ραδιουργίες, τις καταγγελίες και τις απηνείς καταδιώξεις, παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες επιμισθίων διδασκάλων, επιθεωρητών και πρακτόρων και τη σύμπραξη του καθολικού κλήρου, οι οποίοι δρούσαν στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα υπήρξαν μηδαμινά.

Καινούργια αναταραχή προκάλεσε η υπόθεση το 1917 στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Από τότε και σε όλη σχεδόν τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η ρουμανική προπαγάνδα ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα, εκμεταλλεόμενη τα σοβαρά προβλήματα της Ελλάδας και κυρίως την επικέντρωση των ελληνικών κυβερνήσεων στην επίλυση του οξύτατου προβλήματος της αποκατάστασης των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής.

Από την πλευρά της, η ελληνική κοινωνία παρακολούθησε με έντονο ενδιαφέρον το κουτσοβλαχικό ζήτημα μέσω του Τύπου. Η βενιζελική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, *Μακεδονία*, η οποία είχε μεγάλη κυκλοφορία όχι μόνον στη Βόρεια Ελλάδα, αλλά και σε όλη τη χώρα, περιλαμβάνει πληθώρα ειδήσεων, με σκοπό, όχι μόνον να αναδείξει τη σοβαρότητα του προβλήματος, αλλά και να προβάλει και να στηρίξει την πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου για την επίλυσή του.

Σκοπός της έρευνας ήταν να δώσει μια άλλη πλευρά του κουτσοβλαχικού, όπως αυτή παρουσιάζεται από τη *Μακεδονία*, ώστε να φανεί πώς αυτό επηρεαζόταν, όπως είναι φυσικό, από τις πολιτικές επιδιώξεις των εμπλεκόμενων χωρών.

Το κουτσοβλαχικό πρόβλημα αποτελούσε συχνά πεδίο πολιτικής εκμετάλλευσης εκ μέρους υποψηφίων βουλευτών, όπως φαίνεται από το παρακάτω συμβάν, το οποίο δείχνει, επιπλέον, πόσο σοβαρό θεωρούσε το ζήτημα η κοινή γνώμη: Κατά την προεκλογική περίοδο, τον Οκτώβριο του 1920, ορισμένοι υποψήφιοι της «αντίδρασης» (οι πολιτικοί αντίπαλοι του Ελευθερίου Βενιζέλου, κατά τη *Μακεδονία*) είχαν επισκεφθεί τη Τζουμαγιά (Ηράκλεια Σερρών), συνοδευόμενοι από μπράβους. Ένας από αυτούς αποκάλεσε «Βουλγάρους» τους ντόπιους που βρίσκονταν στο καφενείο και συζητούσαν χρησιμοποιώντας την κουτσοβλαχική, η οποία συνηθιζόταν στο χωριό, μια που ανάμεσά τους

ζούσαν και πολλοί Κουτσόβλαχοι. Αυτός ο χαρακτηρισμός προκάλεσε την οργή των παρισταμένων και έντονο επεισόδιο, το οποίο κατέληξε σε ξυλοδαρμό και παρέμβαση της αστυνομίας, μέχρι «οι αντιδραστικοί να αποχωρήσουν εκ του χωρίου εν μέσω πετροβολισμού¹».

Οι χαρακτηρισμοί των Κουτσοβλάχων σαν Βουλγάρους ή Ρουμάνους προκαλούσαν την οργή τόσο των ίδιων όσο και της κοινής γνώμης. Αυτό φαίνεται από καταγγελία της Μακεδονίας το Νοέμβριο του 1921 για το ατόπημα της συνεδρίασης της Εθνοσυνέλευσης κατά των Κουτσοβλάχων κατοίκων του Άνω και Κάτω Σελίου. Στη διάρκεια της είχε ακουστεί από ορισμένα μέλη της Εθνοσυνέλευσης ο «βαρύς» χαρακτηρισμός «Ρουμάνοι» για τους Κουτσοβλάχους, με τη δικαιολογία ότι αυτοί χρησιμοποιούσαν και την κουτσοβλαχική η οποία, όμως, ήταν παραφθαρμένη ελληνική, χωρίς να λάβουν υπ' όψη τους την καταγωγή, την ελληνικότητα, τα αγνά των αισθήματα²».

Με δεδομένη τη συνεχιζόμενη ρουμανική προπαγάνδα και προκειμένου η Πολιτεία να προστατέψει τους Κουτσοβλάχους από αυτήν, ενίστε λάμβανε ορισμένα μέτρα. Κάποια από αυτά είχαν προταθεί με την κατάθεση νομοσχεδίου από την κυβέρνηση Δημητρίου Γούναρη στην Εθνοσυνέλευση και το οποίο προέβλεπε τη χορήγηση επιδόματος, ίσου με μισό μισθό στους διοριζόμενους, μετατιθέμενους ή αποσπώμενους ελληνόγλωσσους διδασκάλους σε σχολεία της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Στο επίδομα δεν υπολογίζονταν τα οδοιπορικά έξοδα, ενώ η υπηρέτηση στα σχολεία αυτά ισοδυναμούσε με το διπλάσιο χρόνο προϋπηρεσίας. Άρθρο του νομοσχεδίου προέβλεπε ακόμη, τη χορήγηση επιπλέον επιδόματος, ίσου με έναν μισθό σε όσους διδασκάλους θα παρέμεναν σε βλαχόφωνα χωριά κατά τη διάρκεια των θερινών διακοπών, προσφέροντας βοήθεια (χωρίς να προσδιορίζεται τι είδους βοήθεια θα ήταν αυτή) στους ντόπιους³.

Πολλές φορές η εφημερίδα δημοσίευε άρθρα και σχόλια για την ελληνικότητα των Κουτσοβλάχων. Ένα από αυτά το Μάρτιο του 1923 το οποίο αναφερόταν στην ελληνικότητά τους, περιλάμβανε μια σειρά

¹ 15/10/1920, σ. 1: «Ο εκλογικός αγών. Συνεχή παθήματα των αντιδραστικών».

² 18/11/1921, σ. 1.

³ 9/10/1921, σ. 1: «Νομοσχέδιον περί διδασκάλων».

επιχειρημάτων: Οι Κουτσόβλαχοι, εκτός από τη διάλεκτό τους, μιλούσαν και την ελληνική, είχαν ελληνική συνείδηση και παρακολουθούσαν τη θεία λειτουργία στην ελληνική. Επρόκειτο για Έλληνες, οι οποίοι πάντοτε έστρεφαν όλες τις σκέψεις και τις προσπάθειές τους στην πρόοδο της πατρίδας τους, της Ελλάδας: Απόδειξη γι' αυτό ήταν ότι, κατά τον αγώνα της παλιγγενεσίας, πολλοί Κουτσόβλαχοι ήταν καπεταναίοι που είχαν θυσιάσει τα πάντα για την ελληνική ανεξαρτησία, όπως οι αδελφοί Ζάμπα και Τσάπα, ο Λιάκατας, ο Μάμαλης και πολλοί άλλοι. Υπήρξαν, ακόμη, Κουτσόβλαχοι άνθρωποι των γραμμάτων και της πολιτικής που πρόσφεραν πολλά στην πατρίδα, όπως οι Κώστας Κρυστάλλης, Γεώργιος Ζαλοκώστας, Γεώργιος Αβέρωφ, Νικόλαος Στουρνάρας, Μιχαήλ Τσιτίσας, Ιωάννης Κωλέττης, Σπύρος Μπαλτατζής και άλλοι. «Αυτούς τους βλαχόφωνους Έλληνες» καταγγέλλει ο αρθρογράφος με τα αρχικά Π. Γ. Π., «η Ρώμη θεωρούσε απογόνους του Τραϊανού, ή, τουλάχιστον, Ρουμάνους, υποχρεωμένους να έχωσι τα βλέμματα εστραμμένα προς το Καπιτώλιον ή το Βουκουρέστιον⁴». «Όλοι τους, Έλληνες βλαχόφωνοι ή Κουτσόβλαχοι», σύμφωνα με την απογραφή του 1920 την οποία επικαλείται ο δημοσιογράφος, «κατοικούσαν στην περιοχή της Πίνδου 19.800, στην περιοχή Βοΐου 2.800, στο Γράμμο 2.000 και περίπου 5.000 σκηνίτες στα όρη και τις κοιλάδες της Ηπείρου⁵».

Παρά τις προσπάθειες περί αποδείξεως του αντιθέτου, οι Κουτσόβλαχοι ήταν Έλληνες πολίτες και υπηρετούσαν κανονικά τη στρατιωτική τους θητεία και μάλιστα με προθυμία και συνέπεια. Για το λόγο αυτόν, το Γενικό Στρατηγείο είχε διαβιβάσει το καλοκαίρι του 1923 έγγραφο προς το υπουργείο Στρατιωτικών με το οποίο ενέκρινε την υπό τα όπλα πρόσκληση προς τους «Βλαχοποιμένες και Κουτσοβλάχους» που είχαν γεννηθεί μεταξύ των ετών 1884 – 1903 και κατάγονταν από τη Μακεδονία και την Ήπειρο. Ακόμη, το Στρατηγείο συνιστούσε στις αρμόδιες υπηρεσίες του υπουργείου Στρατιωτικών να

⁴ 20/3/1923, σ. 2.

⁵ Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, απογραφή 1920.

εξακριβώσουν την ηλικία των υπό στράτευση νέων και να απαλλάξουν όσους από αυτούς το επιθυμούσαν, με καταβολή αντισηκώματος⁶.

Την επόμενη χρονιά, το 1924, διαβάζουμε στη *Μακεδονία* ότι η Βουλγαρία προσπάθησε ακόμη μια φορά να πείσει τη διεθνή κοινή γνώμη ότι το Μακεδονικό ζήτημα υφίστατο και ότι η περιοχή έπρεπε να απελευθερωθεί με πρώτο βήμα την αυτονομήσή της. Η γείτων έφθανε σε τέτοιο σημείο θρασυτητας, όπως έγραφε η εφημερίδα, ώστε σε υπόμνημα της Εσωτερικής Μακεδονικής Οργάνωσης προς την Κοινωνία των Εθνών, οι «οργανωταί των συμμοριών που λυμαίνονταν τη Μακεδονία» εμφανίζονταν σαν προστάτες της μειονότητας των Κουτσοβλάχων, η οποία είχε αναχωρήσει από τη Μακεδονία, εξουθενωμένοι από την συνεχή καταπίεση που υφίσταντο από το ελληνικό κράτος. Για τους «καταπιεσμένους» αυτούς Κουτσόβλαχους η Βουλγαρία, μέσω της Εσωτερικής Μακεδονικής Οργάνωσης, ζητούσε γενική αμνηστία και πλήρη πολιτικά δικαιώματα, απόδοση ναών, σχολών, ελευθερία εκπαίδευσης και Τύπου, επιστροφή ιερέων, εκπαιδευτικών, ιατρών⁷. Το ζήτημα από μόνο του αποτελούσε πρόκληση, την οποία, όμως, η ελληνική κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη είχε αφήσει αναπάντητη. Εξάλλου, ο Σοφούλης έπρεπε να διαχειριστεί την επερχόμενη παραίτηση της κυβέρνησής του.

Έτσι, όμως, τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης δεν δέχονταν την ελληνικότητα των Κουτσοβλάχων που ήταν «πιο Έλληνες από άλλους» όπως του υποστηρικτή των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων από το Άνω Σέλι, Χρήστου Σέρμπου, ο οποίος είχε ξυλοκοπηθεί και φυλακιστεί από τις τουρκικές αρχές εξαιτίας της ελληνικής του συνείδησης. Ομοίως, δεν αναγνώριζαν την ελληνικότητα του αντάρτη Γεωργίου Χατζή από το Κάτω Σούλι, που είχε αγωνιστεί υπό τις διαταγές των καπεταναίων Μπούα και Ακρίτα (Σπηρομήλιου και Μαζαράκη), αλλά και του προέδρου της Δημοκρατίας, Παύλου Κουντουριώτη, στο χωριό του οποίου μιλιόταν η κουτσοβλαχική⁸. Επιπλέον, έδιναν ακόμη ένα επιχείρημα για να ενταθεί η ρουμανική προπαγάνδα.

⁶ 3/7/1923, σ. 4: «Προσκλήσεις υπό τα όπλα των Κουτσοβλάχων».

⁷ 1/10/1924, σ. 1: «Η ανακίνησης του Μακεδονικού ζητήματος».

⁸ 29/11/1924, σ. 2: «ΕΞ Αικατερίνης».

Τον καλοκαίρι του 1925, ο ανταποκριτής της εφημερίδας στην Κατατερίνη, με αφορμή τις προσπάθειες του υπουργού Γεωργίας, Γεωργίου Μπουμπούλη, να καταστήσει κτηματίες όλους τους αγρότες, δίνει την πληροφορία ότι οι είχαν αποκατασταθεί σχεδόν όλοι οι Κουτσόβλαχοι της περιοχής⁹. Το γεγονός δείχνει τη μέριμνα του κράτους να κρατά ικανοποιημένους τους Κουτσόβλαχους, ώστε να μην είναι δεκτικοί στη ρουμανική προπαγάνδα.

Τον Ιούνιο του 1928, ο υπουργός Οικονομικών της Βουλγαρίας, Βλαντιμίρ Μολώφ, είχε μεταβεί στο Λονδίνο για τη σύναψη ακόμη ενός βουλγαρικού δανείου. Εκτός από αυτό, όμως, ακόμη ένα σοβαρό ζήτημα φαίνεται ότι απασχολούσε τη βουλγαρική διπλωματία: στις 29 Ιουνίου επρόκειτο να συνέλθει στη Χάγη η Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Ένωσης για την ειρήνη, στην ημερήσια διάταξη της οποίας περιλαμβανόταν και το ζήτημα των βουλγαρικών μειονοτήτων της Δοβρουτσάς, της Μακεδονίας και της Θράκης. Το δημοσίευμα σχολιάζει ότι παρά το γεγονός ότι στο συνέδριο των Βρυξελλών είχε επέλθει συμφωνία μεταξύ της ρουμανικής και της βουλγαρικής επιτροπής για τη βελτίωση της θέσης της βουλγαρικής μειονότητας στη Δοβρουτσά, εν τούτοις αυτό δεν είχε συμβεί. Αντίθετα, οι Κουτσόβλαχοι που είχαν εγκατασταθεί στη Δοβρουτσά, όταν είχαν αναχωρήσει από την Ελλάδα, είχαν καταλάβει αυθαίρετα τα κτήματα των Βουλγάρων, πολλά από τα οποία, ενώ ήταν, ήδη σπαρμένα, τα είχαν μετατρέψει σε βοσκοτόπια. Στο γεγονός αυτό, η Μακεδονία αναφέρεται στις μειονότητες που ζούσαν στη γείτονα και, μάλιστα, παραθέτει μαρτυρίες, σύμφωνα με τις οποίες Κουτσόβλαχοι που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή της Δοβρουτσάς στη Ρουμανία, όταν είχαν αναχωρήσει από την Ελλάδα, είχαν καταπατήσει κτήματα των ντόπιων και είχαν εγκατασταθεί σ' αυτά. Επιπλέον, αδιαφορούσαν για την περιουσία των γηγενών λέγοντας σ' αυτούς: «όπως εμείς φύγαμε από την Ελλάδα, έτσι και σεις θα φύγετε από την Ρουμανία γιατί είστε Βούλγαροι¹⁰».

⁹ 20/8/1925, σ. 2: «Επαρχιακή ζωή. Από την Αικατερίνη».

¹⁰ 20/6/1928, σ. 1: «Η Ελλάς και τα γειτονικά».

Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι τα έτη 1925-1926 περίπου 2.000 οικογένειες ρουμανιζόντων Βλάχων είχαν εγκαταλείψει την Ελλάδα, μετά από αίτημα της Ρουμανίας να επιστρέψει στα εδάφη της αυτή η πληθυσμιακή ομάδα. Αρκετές ακόμη οικογένειες είχαν ακολουθήσει λόγω έλλειψης διαθέσιμων βοσκότοπων στην ορεινή Ελλάδα. Δόθηκε, έτσι, η οριστική λύση του ζητήματος της ρουμανικής προπαγάνδας στο κουτσοβλαχικό ζήτημα.

Το θέμα αναφέρεται πάλι τον Οκτώβριο του 1928 από την εφημερίδα, σε πρωτοσέλιδο ιστορικό αφήγημα για το «Βαλκανικόν ζήτημα και τας δοθείσας λύσεις». Σ' αυτό, μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι η ιδιαιτερότητα της περιοχής της Μακεδονίας ήταν ότι βρισκόταν στο κέντρο της άλλοτε κραταιάς Οθωμανικής αυτοκρατορίας με μια πανσπερμία πληθυσμών: Έλληνες, Βούλγαροι, Τούρκοι, Κουτσόβλαχοι ελάχιστα Αλβανοί και Σέρβοι συνοικούσαν, συνήθως, αρμονικά. Ιδιαίτερα, οι Κουτσόβλαχοι, όμως, όντας φιλήσυχοι, απέφευγαν να εμπλακούν σε έριδες με τους αλλοεθνείς γείτονές τους¹¹.

Η νέα κυβέρνηση Γιούλιου Μανίου ξεκίνησε τη θητεία της την άνοιξη του 1929, με «διάθεση να εργασθεί διά την ανόρθωσιν της χώρας», όπως έγραφε η *Μακεδονία* σε πρωτοσέλιδο άρθρο της, με πρώτο βήμα, μάλιστα την αποκέντρωση. Στις κύριες προτεραιότητες της νέας κυβέρνησης ήταν η καλύτερη οργάνωση του εποικισμού και η εγκατάσταση των Κουτσοβλάχων που έφθαναν στη χώρα από την Ελλάδα και εγκαθίσταντο σε βουλγαρικές εκτάσεις στην περιοχή της Δοβρουτσάς. Προς τούτο, είχε πραγματοποιηθεί σύσκεψη μεταξύ του υπουργού Γεωργίας, Ιόν Μιχαλάκη, και των Νομαρχών της Σιλιστρίας και της ρουμανικής Δοβρουτσάς¹².

Το ζήτημα των Κουτσοβλάχων που είχαν μετεγκατασταθεί από τη Μακεδονία στη ρουμανική Δοβρουτσά και οι συνακόλουθες συνέπειες αυτού του γεγονότος δεν μπορούσε να λυθεί εύκολα από τη διεθνή διπλωματία. Γι' αυτό, το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς, εκπρόσωποι των Βουλγάρων της Δοβρουτσάς είχαν αναχωρήσει για τη Γενεύη για να εκθέσουν την «οδυνηράν κατάστασιν» στην οποία είχαν περιέλθει μετά

¹¹ 16/10/1928, σ. 1.

¹² 4/4/1929, σ. 1: «Ακόμη έν κράτος προς την εξυγίανσιν, η Ρουμανία».

τον εποικισμό των Κουτσοβλάχων εκεί. Σε μια προσπάθεια να συγκαλυφθεί η άνηση μεταχείριση των υπόλοιπων μειονοτήτων σε σχέση με εκείνη των Κουτσοβλάχων (όσων είχαν πειστεί να μετακινηθούν από τον ελλαδικό χώρο στη Δοβρουτσά), ο πρωθυπουργός της Ρουμανίας, Γιούλιου Μανίου, όταν πληροφορήθηκε την πρωτοβουλία των Βουλγάρων, δήλωσε ότι επρόκειτο «να διορθωθούν τα πάντα» και κάθε μειονότητα θα είχε τα σχολεία της και ελευθερία χρήσης της γλώσσας τους¹³.

Η ρουμανική προπαγάνδα για την προσέλκυση Κουτσοβλάχων με το μέρος της Ρουμανίας εξακολούθησε «να οργιάζει», σύμφωνα με ανταπόκριση του δημοσιογράφου της *Μακεδονίας*, Α. Στολίγκα που αποτελούσε καταγραφή των εμπειριών του στη Μακεδονία. Κύρια διαπίστωσή του είναι ότι γηγενείς και πρόσφυγες είχαν αρχίσει να συμβιώνουν αρμονικά. Ανέφερε, ακόμη, ότι στην περιοχή της Δράμας και, κυρίως, στο χωριό Γιουρετζίκ (Γρανίτης), ζούσαν σαράντα, περίπου, οικογένειες νομάδων Κουτσοβλάχων κτηνοτρόφων, οι οποίοι μιλούσαν και την κουτσοβλαχική και την ελληνική και, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ίδιων, «παρότι από χαρακτήρος μεμφίμοιροι» ήταν σε ανθηρή οικονομική κατάσταση. Παρόλα αυτά, είχαν καταστεί έρμαια της ρουμανικής προπαγάνδας, όπως σημειώνει ο δημοσιογράφος, έχοντας πεισθεί ότι ήταν ρουμανικής καταγωγής και έπρεπε, για το λόγο αυτόν, να μεταναστεύσουν στη Δοβρουτσά, όπου είχαν συγκεντρωθεί και πολλοί άλλοι Κουτσοβλαχοί. Η απόφασή τους αυτή αποκάλυπτε την ασυδοσία που επέτρεπε η κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου «εις τους ξένους επιδρομείς» που λυμαίνονταν την περιοχή¹⁴. Η κατακλείδα του άρθρου της βενιζελικής *Μακεδονίας* η οποία καταφέρεται κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου προκαλεί τουλάχιστον απορία με την έντασή της.

Ο ανταποκριτής της *Μακεδονίας* στα Γρεβενά, Ζήσης Βέρρος, με το ψευδώνυμο *Κουτσόβλαχος*, περιέγραφε το Μάιο του 1930 αυτά που συνέβαιναν στο ρουμανικό Γυμνάσιο της πόλης. Μάλιστα κατηγορούσε

¹³ 30/8/1929, σ. 4.

¹⁴ 2/8/1931, σ. 1: «Από την Ανατολική Μακεδονία. Η παραμεθόριος και η νέα ζωή της», Α. Στολίγκας.

την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου (ακόμη μια βολή εναντίον του πρωθυπουργού), ότι δεν είχε ενδιαφερθεί για τις προηγούμενες καταγγελίες σχετικά με τα «αήθη και τραγικά συμβαίνοντα στο συγκεκριμένο σχολείο». Συνέπεια αυτής της αδιαφορίας ήταν νέα γεγονότα τα οποία επέβαλαν την άμεση αναστολή λειτουργίας του σχολείου αφού δεν πρόσφερε ούτε την ελάχιστη γνώση «εις τους δυστυχείς προσηλύτους της ρουμανικής προπαγάνδας. Συγκεκριμένα, το σχολείο «είχε καταστεί πλέον κέντρον ραδιουργιών», ενώ ο τέως γυμνασιάρχης (που είχε, όμως, απομακρυνθεί) και άλλοι καθηγητές είχαν επιδείξει «απρεπεστάτην συμπεριφοράν» προς τις μαθήτριες. Παρόλα αυτά, οι παραπάνω καθηγητές είχαν επιτύχει να πάρουν με το μέρος τους μερίδα μαθητών, οι οποίοι είχαν κηρύξει απεργία επί έναν ολόκληρο μήνα προς υποστήριξη των καθηγητών τους. Έτσι, ενώ οι «δυστυχείς» γονείς ήταν βέβαιοι ότι τα παιδιά τους φοιτούσαν ασφαλή στο σχολείο, αυτά «εκάπνιζον λαθραίον καπνόν εις τα βουνά των Γρεβενών επιδιδόμενοι και εις άλλας νεανικάς ακολασίας». Ακόμη, ο νέος γυμνασιάρχης, σύμφωνα με καταγγελίες, ξυλοκοπούσε τις μαθήτριες που οι γονείς τους συμπαθούσαν τον προηγούμενο διευθυντή, και, «το χειρότερον όλων ήτο ότι οι περισσότεροι καθηγητές δεν είχαν καν διαβεί τας πύλας του Πανεπιστημίου, οπότε δεν διέθεταν πτυχίον». Συνέπεια αυτού του τελευταίου ήταν ότι θα αποφοιτούσαν 150 παιδιά, τα οποία δεν θα γνώριζαν ούτε τη ρουμανική, ούτε την ελληνική γλώσσα, αλλά ούτε καν «που πέφτει ο νομός Κοζάνης¹⁵».

Η είδηση της άγριας σφαγής ενός στρατιώτη, του Δημητρίου Μπουσουλέγκα στη Βέροια στα τέλη του 1932, επανήλθε στην επικαιρότητα με το βούλευμα που είχε δημοσιεύσει η Μακεδονία την άνοιξη του επόμενου έτους. Σύμφωνα με αυτό, η δολοφονία του άτυχου νέου ανθρώπου είχε γίνει από επτά άτομα, κατοίκους της Βέροιας, οι οποίοι είχαν ενεργήσει από «κουτσοβλαχικόν φανατισμόν». Οι κατηγορούμενοι, κουτσοβλαχικής καταγωγής, μισούσαν, κατά το βούλευμα, κάθε τι ελληνικό. Το θύμα, επίσης, «καίτοι κουτσοβλαχικής καταγωγής», όπως τόνιζε η ανταπόκριση, αναγνώριζε ως πατρίδα του την Ελλάδα, την

¹⁵ 28/5/1930, σ. 2: «Από τα Γρεβενά. Τα σκάνδαλα του Ρουμανικού Γυμνασίου».

οποία δήλωνε ότι αγαπούσε και γι' αυτό είχε σπεύσει να υπηρετήσει ως στρατιώτης στο 16^ο Σύνταγμα Πεζικού Βέροιας. Επιπλέον, φερόταν συχνά εναντίον όσων ήταν εχθροί της Ελλάδας. Αυτή η συμπεριφορά του είχε εξάψει το μίσος όσων μισούσαν την πατρίδα και μάλιστα στο φόνο είχε λάβει μέρος και ένας ξάδελφός του¹⁶.

Επτά μήνες μετά την άγρια δολοφονία του άτυχου νέου, ξεκίνησε η δίκη των κατηγορουμένων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ερωτήσεις και οι αντίστοιχες απαντήσεις, όπως τις κατέγραψε ο ανταποκριτής της *Μακεδονίας*. Συγκεκριμένα, ο πρόεδρος του δικαστηρίου είχε ζητήσει από το γιατρό, ο οποίος είχε εξετάσει τη σορό του στρατιώτη, να εκφράσει τη γνώμη του σχετικά με τη ρουμανική παροιμία της Βέροιας. Η απάντηση ήταν ότι γνώριζε κάποιες κινήσεις αλλά δεν πίστευε ότι τα μέλη της μειονότητας θα έφθαναν μέχρι φόνου. Ακόμη, έδωσε την πληροφορία ότι το θύμα δεν είχε την οικονομική άνεση να υπογράψει επιστολή για λύτρα. Στη συνέχεια, ο δικαστής τον ρώτησε αν γνώριζε τους δολοφόνους του Μητροπολίτη Γρεβενών, Αιμιλιανού, και του καπετάν Άγρα και ο γιατρός απάντησε ότι ήταν ρουμανίζοντες. Οι ερωτήσεις συνεχίζονταν ακόμη πιο στοχευμένες κατά των Κουτσοβλάχων κατηγορουμένων. Για παράδειγμα, ήταν απορίας άξιο κατά το δικαστή, γιατί όσοι μετανάστευαν κατευθύνονταν στην Αφρική, στην Αυστραλία, στη Νότια Αμερική, ενώ οι Κουτσόβλαχοι μόνον στη Ρουμανία, παρόλο που επισήμως είχαν διακοπεί οι στενές σχέσεις μεταξύ Ρουμανίας και Κουτσοβλάχων. Στο τέλος της εξέτασης του γιατρού, ο τύπος των ερωτήσεων είχαν σκοπό, να αποδειχθεί ότι οι συγκεκριμένοι κατηγορούμενοι Κουτσόβλαχοι ήταν αυτοί οι ένοχοι, οι οποίοι είχαν εκτελέσει το στρατιώτη, γεγονός το οποίο γνώριζαν κι άλλοι Κουτσόβλαχοι, αλλά δεν παρουσιάζονταν στο δικαστήριο ως μάρτυρες από το φόβο της εκδίκησης¹⁷.

Ένα από τους δημοσιογράφους της Μακεδονίας ήταν ο Νίκος Φαρδής. Ο Φαρδής είχε ασχοληθεί με τη ρουμανική προπαγάνδα στη

¹⁶ 12/3/1932, σ. 6: «Η υπόθεσις Μπουσουλέγκα».

¹⁷ 28/10/1932, σ. 3: «Η έβδομη ημέρα της δίκης Μπουσουλέγκα. Νέαι αποκαλύψεις της ρουμανικής προπαγάνδας. Ανέκαθεν αύτη έδρα και δρα ακόμη».

Μακεδονία και είχε δημοσιεύσει σε συνέχειες τα συμπεράσματα της ιστορικής μελέτης του το φθινόπωρο του 1932. Σε μια από αυτές, αναφερόταν στο γλωσσικό ιδίωμα των Κουτσοβλάχων, στο οποίο, όπως γράφει, περιέχονται λέξεις ελληνικές, λατινικές, τούρκικες και αλβανικές. Αυτές, όμως, δεν άφηναν καμιά αμφιβολία για την ελληνικότητά του. Ενώ, όμως, το ιδίωμα αυτό έχει ρίζες στην αρχαία ελληνική, εν τούτοις, «το λατινοφανές περιβάλλυμά του» έδινε αφορμή σε τολμηρές εικασίες, τις οποίες θέλησαν να εκμεταλλευθούν οι Ρουμάνοι για να δικαιολογήσουν τις αξιώσεις και την ανάμιξή τους στο Μακεδονικό ζήτημα. Η ελληνικότητα του κουτσοβλαχικού ιδιώματος αποδεικνύεται, κατά τον Φαρδής, τόσο από τον Thumman, ο οποίος είχε αναδημοσιεύσει το πρώτο κουτσοβλαχικό λεξιλόγιο το 1770 στη Βενετία, όσο και από τον Φίνλεϋ. Και οι δύο είχαν αποδείξει με «ατράνταχτα» επιχειρήματα ότι αυτό δεν είχε καμιά σχέση με τη δακωρομουνική, αλλά ήταν ένα κράμα ελληνικής και ιλλυρικής. Το ίδιο υποστήριζε και ο Πουκεβίλ, ο οποίος κατέτασσε τους Κουτσοβλάχους στην ελληνική φυλή. Υπήρχαν, βέβαια, και κάποιοι καθηγητές Πανεπιστημίου, όπως ο Εβραϊορουμενός Ξενοπόλ, έγραφε ο Φαρδής, οι οποίοι, για ίδια συμφέροντα και βασισμένοι στο λατινοφανές ιδίωμα της μειοψηφίας των Κουτσοβλάχων, έβγαζαν αυθαίρετα συμπεράσματα περί δήθεν εκλατινισμού της Μακεδονίας από τους Ρωμαίους¹⁸.

Σε άλλη συνέχεια, ο ίδιος δημοσιογράφος, πριν να συνεχίσει την καταγραφή των επιχειρημάτων για την ελληνικότητα των Κουτσοβλάχων, αναφέρει ορισμένα χαρακτηριστικά τους και της καθημερινότητάς τους. Επαναλαμβάνει ότι, ασχέτως αν ονομάζονταν Κουτσόβλαχοι ή Ελληνόβλαχοι ή Αρβανιτόβλαχοι, οι χωρικοί που κατοικούσαν στη Μακεδονία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Ακαρνανία και σε άλλες περιοχές της χώρας ανήκουν στο ίδιο γένος και δεν έχουν καμιά σχέση με τη δακωρομουνική φυλή. Σύμφωνα πάντα με το δημοσίευμα, οι άνθρωποι αυτοί αγαπούσαν τη ζωή στην ύπαιθρο και την ελευθερία και εξυμνούσαν με τους ηρωισμούς και τα κατορθώματα των ηρώων τους που είχαν διαπρέψει σε μάχες, με τέτοιο τρόπο ώστε θα νόμιζε κανείς ότι

¹⁸ 15/11/1932, σ. 1: «Η ρουμανική προπαγάνδα εν Μακεδονία».

βρίσκονταν ακόμη στην αρχέγονη κοινωνική κατάσταση ή στην ομηρική εποχή. Ακόμη και τα τραγούδια τους είχαν, συνήθως, ηρωική υπόθεση και η γλώσσα τους είναι καθαρά δημοτική, όπως φαίνεται από το παρακάτω απόσπασμα:

*Τα κυπαρίσσια γύρανε και στέκουν πικραμένα
κι οι λεύκες μες στα ρέματα πώς άγρια βουίζουν
σαν τι μαντάτο φοβερό που φέρνει ο αγέρας
κάψανε κλέφτη ξακουστό και άντρα παλικάρι.*

Ένα τέτοιο ποίημα και σε τέτοια γλώσσα αποδεικνύει καλύτερα, υποστηρίζει ο Φαρδής, από κάθε τι άλλο τι είναι οι Κουτσόβλαχοι που μέσα τους ζει ολόκληρη η σπαρτιατική παράδοση του μολών λαβέ¹⁹.

Συμπερασματικά, ο Φαρδής, βασισμένος σε μελέτες, μεταξύ άλλων, τόσο του Πολύβιου, όσο και ενός Γάλλου μελετητή (τον οποίο δεν κατονομάζει), πάλι για το κουτσοβλαχικό γλωσσικό ιδίωμα, πίστευε ακράδαντα ότι οι Κουτσόβλαχοι είναι Έλληνες και το γλωσσικό τους ιδίωμα δεν είχε σχέση με εκείνα των «απογόνων των Βανδάλων, Γότθων και Πετσενέγων που ζούσαν στη Ρουμανία²⁰» και αυτό επιδίωκε να γίνει αποδεκτό από το σύνολο της κοινής γνώμης.

Η ρουμανική επιρροή στους Κουτσοβλάχους αποδυναμώθηκε λίγο πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Thede, 2003, 5). Ίσως για το λόγο αυτόν, από το 1932 και μετά δεν υπάρχουν στην εφημερίδα *Μακεδονία* καθόλου αναφορές για το κουτσοβλαχικό ζήτημα, και σε διπλωματικές κινήσεις γύρω από αυτό.

Εν κατακλείδι, από τα σχετικά δημοσιεύματα της εφημερίδας *Μακεδονία*, φαίνεται ότι το κουτσοβλαχικό, ως υπαρκτό πολιτικό/ιστορικό πρόβλημα, καθόρισε την εξέλιξη των ελληνορουμανικών σχέσεων για έναν σχεδόν αιώνα (Ρωμανός, 1983, 512). Στο διάστημα αυτό η ρουμανική προπαγάνδα, με τεράστια οικονομικά μέσα, διωγμούς, βία και άλλες τρομοκρατικές μεθόδους αγωνίστηκε να αλώσει την ελληνική εθνική συνείδηση των Κουτσοβλάχων. Απέτυχε όμως παταγωδώς²¹.

¹⁹ 18/11/1932, σ. 1: «Η ρουμανική προπαγάνδα εν Μακεδονία».

²⁰ 20/11/1932, σ. 3: «Η ρουμανική προπαγάνδα εν Μακεδονία».

²¹ ΑΥΕ - Αρχείον πρεσβείας Κων/λεως - 1903 - 1904 - Ρωμανική προπαγάνδα εν Μεκεδονία. Πρβλ. ΑΥΕ - 1918 - Β - 33, 35, 36,37. ΑΥΕ -1911 -12- Β - 45 περί

Βιβλιογραφία

- Βλάχος, Ν. (1935), *Το Μακεδονικόν Ζήτημα ως φάσις του Ανατολικού Ζητήματος 1878-1908*, Αθήνα: Γερτρούδη Σ. Χρήστου.
- Καρολίδου, Π. (1924), *Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής*, τ. δ', Αθήνα: Πελεκάνος.
- Λαζάρου, Αχ. Γ. (1986), *Η Αρωμουνική και αι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής - Βλάχοι*, Αθήνα: χωρίς εκδότη.
- Λαζάρου, Αχ. Γ. (1985), *Θρακολογία και ζήτημα καταγωγής Βλάχων - Αρωμούνων*, Τρίκαλα: Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων.
- Νικολαΐδου, Ελ. Ι. (1984), *Η στάση της ρουμανικής προπαγάνδας στην προσάρτηση της Ηπειρο-Θεσσαλίας στην Ελλάδα*, Αθήνα: Δωδώνη.
- Πεφάνης, Δ. Γερ. (1948) *Οι Έλληνες Σλαυόφωνοι της Μακεδονίας και οι Ελληνόβλαχοι*, Αθήνα: Γ. Πεφάνης.
- Ρωμανός, Μ. Ν. (1983) *Απόψεις και θέσεις για το όνομα, την καταγωγή και τη γλώσσα των Κουτσοβλάχων*, Αθήνα: Ανάτυπο από τον τόμο «Μνήμη» Γεωργίου Ί. Κουρμούλη (χωρίς εκδότη).
- Thede, K. (2003) «Aromanians in Greece: Minority or Vlach-speaking Greeks?». *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas* 5: 5.
- Χρυσοχόου, Αθ. (1942), *Οι Βλάχοι της Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Εφημερίδα *Μακεδονία* 1919-1932.

ρουμανικής προπαγάνδας εν Ηπείρω. ΑΥΕ - 1911-39-Αρχείον πρεσβείας Κων/λεως και Αχιλλέως Λαζάρου, "Βλάχοι", Εγκυκλοπαίδεια-Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τ. 14, σ. 425 και Πεφάνη, ό.π., σ. 63. ΑΥΕ - Αρχείον πρεσβείας Κων/λεως - 1903 - 1904 - Ρωμανική προπαγάνδα εν Μεκεδονία. Πρβλ. ΑΥΕ - 1918 - Β - 33, 35, 36,37. ΑΥΕ -1911 -12- Β - 45 περί ρουμανικής προπαγάνδας εν Ηπείρω. ΑΥΕ - 1911-39-Αρχείον πρεσβείας Κων/λεως.